

##

Titel:	Advies commissie medische ethiek: orgaandonatie na overlijden
Versie:	1

Doelstelling / Trefwoorden

Deze adviestekst heeft als doelstelling om de zorgpraktijk van orgaandonatie in ons ziekenhuis op een heldere wijze te duiden op juridisch en ethisch vlak. Hierop gebaseerd beoogt de adviestekst een aantal praktische handvaten mee te geven om met deze aspecten in de dagdagelijkse praktijk aan de slag te gaan. De transplantcoördinator AZN baseert zich op deze goedgekeurde adviestekst voor het ter beschikking stellen van een praktisch protocol AZN.

Afkortingen / Definities

Orgaandonatie
Advies ethische commissie wettelijke, ethische en praktische aandachtspunten bij orgaandonatie
Zorg bij overlijden

Verantwoordelijkheden / Bevoegdheden / Teamwerking

Deze adviestekst is opgemaakt door de commissie medische ethiek AZ Nikolaas en goedgekeurd door de raad van bestuur. Het praktisch protocol orgaandonatie is eveneens op NIKO doc raadpleegbaar, de transplantcoördinator volgt de actualiteit van dit protocol op.

De visietekst is toepasselijk voor alle afdelingen die met orgaandonatie concreet aan de slag gaan : specifiek dienst spoedgevallen, intensieve zorgen, NCU en CCU maar ook alle andere zorgafdelingen van het ziekenhuis inclusief het mortuarium

Adviserend orgaan

De commissie medische ethiek AZ Nikolaas maakte deze adviestekst op, er werd overlegd met het transplantteam van AZN en de tekst werd goedgekeurd door de raad van bestuur AZN

Toepassingsgebied

Deze adviestekst gaat om orgaandonatie NA overlijden meer concreet over de juridische en ethische achtergrond en de daaraan gekoppelde praktische uitdagingen binnen de zorgpraktijk van orgaandonatie. Het concreet praktisch protocol wordt behandeld in een aparte zorgprocedure.

Werkwijze

Juridische aspecten aangaande orgaandonatie

Orgaandonatie is geregeld in de wet van 13.06.1986 betreffende het wegnemen en transplanteren van organen :

- Organen bestemd voor transplantatie kunnen worden weggenomen bij al wie in het bevolkingsregister of sedert meer dan zes maanden in het vreemdelingenregister is ingeschreven behalve indien vaststaat dat tegen een dergelijke wegneming verzet is geuit. Andere personen dienen uitdrukkelijk in de wegneming te hebben toegestemd voorafgaand aan de wegneming.
- Een meerderjarige persoon (18 jaar of ouder) die in staat is om zijn wil te doen kennen, kan dit verzet alleen uitdrukken. Een minderjarige persoon (jonger dan 18 jaar) die in staat is om zijn wil te doen kennen, kan het verzet zelf uitdrukken, ofwel het verzet laten uitdrukken door één van de ouders die het ouderlijk gezag uitoefent, of door de voogd. Wilsonbekwame personen laten het verzet uitdrukken door de wettelijke vertegenwoordiger, de voorlopige bewindvoerder of bij gebrek daaraan door een naaste verwant.
- De geneesheer mag niet tot wegneming overgaan :
  - Wanneer verzet geregistreerd is in een nationale databank via het gemeentebestuur.
  - Wanneer door de donor verzet is uitgedrukt op een andere wijze (bij voorbeeld in een eigenhandig geschreven document of mondeling aan een naaste verwant) en voor zover aan de geneesheer daarvan kennis is gegeven.

##

De wet gaat dus uit van een "geen-bezwaar"-systeem : iedereen wordt verondersteld uit menselijke solidariteit in te stemmen met een wegneming van organen na zijn overlijden, behalve indien er uitdrukkelijk verzet is geuit. Iedereen kan echter ook uitdrukkelijk instemmen met wegneming van organen, hetzij bij het gemeentebestuur, hetzij op een andere manier (bvb. een donor-card).

Wanneer iemand op een andere manier (bvb. in een testament of in een brief of mondeling aan een naaste verwant) dan via het gemeentebestuur verzet heeft geuit, maar de arts weet dit niet, zal de wegneming doorgaan. Weet de arts dit wel, dan kan geen wegneming gebeuren. Heeft een persoon uitdrukkelijk ingestemd met orgaandonatie, dan kan de wegneming plaatsvinden : een uitdrukkelijke (schriftelijke) instemming van de donor gaat voor op een door een naaste verwant gemeld mondeling verzet van de donor.

Vooraleer tot wegneming wordt overgegaan moet de arts, naast de opzoeking naar een geregistreerd verzet, bij de naaste verwanten informeren naar een mogelijk verzet dat is uitgedrukt door de overledene op een andere manier. Indien niet onmiddellijk naaste verwanten kunnen worden bereikt, dient contact te worden gezocht tot de wegneming redelijkerwijze niet langer kan worden uitgesteld om nog op een zorgvuldige en nuttige wijze te kunnen gebeuren.

De vroegere mogelijkheid voor naaste verwanten om zich te verzetten tegen wegneming is uit de wet geschrapt. In de praktijk respecteert de arts een dergelijk verzet. De arts mag trachten om de nabestaande te overtuigen zich niet te verzetten tegen de orgaandonatie.

- Het wegnemen van het orgaan en het sluiten van het lichaam moet gebeuren met respect voor het lijk en bezorgdheid voor de gevoelens van de familie. Het opbaren moet zo snel mogelijk gebeuren zodat de familie zo spoedig mogelijk de overledene kan groeten.
- In geval van gewelddadige dood moet de geneesheer die overgaat tot het wegnemen van organen een verslag opstellen dat onverwijld wordt toegestuurd aan de procureur des Konings. Bij een dood waarvan de oorzaak onbekend is of verdacht is, mag geen wegneming van organen worden verricht, tenzij de procureur des Konings daarvan vooraf is ingelicht en er zich niet tegen verzet.
- De Nationale Raad van de Orde van Geneesheren heeft nog een verbodsbepaling toegevoegd : een overledene komt niet in aanmerking voor wegneming van organen wanneer er een ernstig vermoeden bestaat dat het overlijden door een medische of verpleegkundige fout werd veroorzaakt.
- De identiteit van de donor en receptor mag niet worden medegedeeld.

Ethische visie omtrent orgaandonatie

- Gezien het belang van orgaandonatie wordt geacht dat er vanuit het ziekenhuis meegewerkt wordt aan sensibilisering van initiatieven van de Belgische transplantatieraad teneinde een actief transplantatiebeleid te voeren met aandacht voor de grote hulpvraag van de wachtenden op de transplantlijsten.
- In het hele proces moet elk oogmerk van winstbejag of commerciële doeleinden worden uitgesloten.
- Orgaandonatie laat zich op twee manieren ethisch begronden. Vooreerst als een positieve act van schenking: ik geef (een deel van) mezelf aan een ander mens: een vrije en actieve daad van onbaatzuchtige naastenliefde. Ten tweede als een handeling met een zinvol en positief effect: het draagt op evidente wijze bij aan het leven of de levenskwaliteit van een ander mens. Als er sprake is van een bewuste schenking versterkt dit het ethisch gehalte van het gebeuren.
- Wij bevelen aan om het gesprek over eventuele donatie met donoren of naastbestaande vanuit deze optiek aan te gaan. Dat wil zeggen: hen op een positieve manier bewust te maken van de waarde van donatie en hen, tactvol en met respect voor ieders overtuiging, te motiveren en uit te nodigen tot een vrije act van schenking. Soms biedt orgaandonatie nabestaanden ook de kans een plotse of absurde dood toch enige zin te geven, of kan het een beetje helpen hun verdriet te verwerken (hij/zij leeft voort, geeft leven).
- Het vaststellen van de dood dient aldus de wetgeving te gebeuren volgens de jongste stand van de wetenschap. Gezien het belang hiervan als fundament in de procedure, vragen we dat hieromtrent in het

##

protocol duidelijke zorgvuldigheidsregels worden gevolgd die permanent geactualiseerd worden bijgehouden.

- Omwille van het respect voor het afscheidproces van zowel de donor als de naastbestaanden is professionele communicatie en begeleiding van patiënt en/of naastbestaande bijzonder belangrijk. Orgaandonatie betekent immers een ingrijpend proces in de psychische belevingswereld van de betrokkenen. Op deze wijze kan het team bijdragen tot een zo optimaal mogelijk gesteund rouwproces. Eerlijke en herhaaldelijk informatieverstrekking en opvang van reacties zijn enkele kernelementen bij deze begeleiding.
- In het zorgpad dient ook voldoende aandacht besteed te worden aan de aandacht voor de lijktooi en de kans voor de familie om afscheid te nemen.
- Om het verwerkingsproces te ondersteunen dienen er ook structurele afspraken voorzien te worden aangaande de wijze waarop de naastbestaanden geïnformeerd kunnen worden over het succes van de orgaandonatie, waar zij terecht kunnen voor deze informatie en opvang op langere termijn (bereikbaarheid van behandelend arts, transplant centrum, Navado ...) Dit zou best gebeuren aan de hand van een brochure met verwijzingsgegevens die aan de naastbestaanden als geheugensteun wordt meegegeven.
- Doorheen het ganse traject dient er aandacht te zijn voor de privacy van de donor. De huisarts wordt – zo er geen verzet is van patiënt vooraf – op de hoogte gebracht.
- Het tijdstip en de wijze van afscheid nemen door de familie van de patiënt wordt zorgvuldig in de procedure afgesproken.
- Voor de equipe die het ganse proces van de donorprocedure ondersteunde wordt er best nadien een debriefing georganiseerd. Op deze wijze kan het proces zowel voor de betrokkenen als de procedure zorgzaam afgesloten of zonodig bijgestuurd worden.
- In het zorgpad orgaandonatie is het best om ook heel duidelijke administratieve afspraken te maken. De financiële afhandeling van de procedure is immers bij wet geregeld en afgesproken. Het is dan ook voor alle betrokkenen billijk dat de facturatie op een correcte wijze verloopt (zowel ten aanzien van de patiënt, het transplant centrum, het donorziekenhuis, de behandelende artsen ...). Ook de wijze waarop de medische registratie gebeurt wordt best zorgvuldig afgesproken.
- Om geen misverstanden te doen ontstaan bij de start van de procedure wordt er best een lijst aangelegd van de betrokken intensivisten, neurologen en neuro-chirurgen die de dood van de patiënt kunnen vaststellen. Het zou goed zijn dat de afgesproken procedure met deze betrokken artsen wordt doorgenomen, afgetoetst en duidelijk gevalideerd.
- Om alle redenen van zorgvuldigheid vraagt de commissie dat er een duidelijk praktisch protocol wordt afgesproken en als vorming doorgenomen met allen die bij de orgaandonatieprocedure kunnen betrokken worden.

Gezien een werkgroep non-heartbeating donatie onder de voogdij van de Belgische Transplantraad zich buigt over de wijze waarop kan overgegaan worden tot orgaandonatie bij non-heart beating donoren, stelt de commissie voor om de procedure orgaandonatie in AZ Nikolaas eerst verder op punt te stellen en te evalueren voor de heart beating donoren.

Praktische richtlijnen orgaandonatie

De commissie stelt voor om een praktisch (en schriftelijk goed bereikbaar) protocol orgaandonatie op te volgen voor orgaandonatie waarin onder andere volgende zaken worden afgesproken/geregeld of gecontinueerd :

- De samenwerkingsovereenkomst met één of meerdere transplant centra.
- De aanstelling van de plaatselijke coördinator en zijn/haar taken.
- De vastlegging van de noodzakelijke functies en hun opdrachten in AZN (in overleg met het transplant centrum)
- De donorevaluatie en selectieprocedure
- Het vaststellen van het overlijden en de bijhorende documenten
- De begeleidingsaspecten naar patiënt en naastbestaanden
- De afspraken over de beschikbare ruimten op OK en hoe de operatiezaal dient voorbereid te worden
- De afspraken omtrent de installatie van de patiënt
- De noodzakelijke donorparameters en de daartoe te voorziene apparatuur
- De afspraken wie de lijktooi op zich neemt en wie instaat voor de begeleiding begroeting achteraf door de naastbestaanden

##

- De contactmogelijkheden achteraf voor de naastbestaanden (aan de hand van een brochure die meegegeven wordt).
- De installatie systematisch van een debriefingsmoment.
- De bespreking op jaarbasis van de ervaringen omtrent deze werkwijze in AZN, de samenwerking met het transplantcentra en de terugkoppeling hiervan aan de commissie voor medische ethiek.
- De bekendmaking op de website van AZ Nikolaas van deze adviestekst gecombineerd met het praktisch protocol.

Besluit

Met deze adviestekst heeft de commissie gepoogd een juridisch en ethisch kader aan te reiken dat een kapstok kan zijn om onze dagelijkse praktijk bij orgaandonatie concreet vorm te geven. De commissie hoopt dat deze leidraad de betrokken medewerkers ondersteuning kan bieden in de dagelijkse praktijk van deze zorg.

Lut van de Vijver
Secretaris com. medische ethiek

Dr. Gino De la Meilleure
Voorzitter commissie med.ethie

Kwaliteitsopvolging - Evaluatie

Jaarlijks zal een activiteitenrapport opgemaakt worden door de transplantcoördinator AZN en een evaluatie van de werking wordt ter advies voorgelegd aan de commissie medische ethiek. Hiertoe zullen we de leidraad hanteren die we in de adviestekst uittrekken.

Referenties

Wet op orgaandonatie

Bijlagen

Praktisch protocol orgaandonatie

Wetgeving op de orgaandonatie van 13 juni 1986, diverse keren geactualiseerd.